

SUOMALAISEN SOTILASMUSIIKIN HISTORIA

Kuninkaan, keisarin ja tasavallan
palveluksessa

Raine Ampuja • Jussi-Pekka Aukia

OTAVA

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.
Text and data mining prohibited.

Sisällysluettelo

Esipuhe: Sotilasmusiikki on sotilaiden soittamaa musiikkia	8
Kiitokset	12
Alkusoitto: Kustaa Vaasa kirjoitti kirjeen	15
Sotilasmusiikin suora linja antiikista renessanssiajan Eurooppaan	18
Keskiaikaisesta Itämaasta kehittyä renessanssiajan Suomi	20

■ RUOTSIN VALLAN AIKA **24**

Renessanssikuningas Kustaa Vaasa ja hänen poikansa	26
Uuden ajan signalistit	30
Taistelulähetteinä ja merkinantajina	36
Marssin synty	40

Kruunun sotilaina Euroopan sodissa 1600–1719	46
Taistelu Itämeren herruudesta ja kauppareiteistä tekee sotimisesta normaalitilan	46
Kustaa II Adolf uudisti armeijaa	47
30-vuotinen sota tuhosi Eurooppaa 1618–1648	60
Skalmeijayhtyeet tuovat musiikin sotilasmusiikkiin 1648–1719	70

Ruotsin vallan loppuaika 1700–1809	82
Suuri Pohjan sota tuotti suuren hiljaisuuden	82
Ruotsalainen suomalaissäveltäjä Crusell	97
Sotilassoittokunnat kustavilaisena aikana 1780–1809	100
Musiikki ja ohjelmisto Ruotsin vallan loppuvuosina	113

■ AUTONOMIAN AIKA **120**

Suomalaiset sotilassoittokunnat autonomian aikana 1809–1905	122
Esinäytös: Ruotsin itäisestä osasta autonominen suuriruhtinaskunta	124
Värvätyt sotilassoittokunnat syntyvät 1812	125

Sotilasmusiikkia suuriruhtinaskunnan pääkaupungissa 1830–1854	136
Vaskipuhaltimet valtaavat sotilasmusiikin	136
Keisarin kultakello ja Suomi-marssi	143
Maamme-laulu ja Euroopan hullu vuosi 1848	144
Kaarti Unkarin kapinaa kukistamassa 1849	150
Kauhunhetkiä vesillä 1851	152
Porilaisten marssi löytää Porin rykmentin	154
Suomalaisen ratsuväen marssi 30-vuotisessa sodassa	160

Krimin sodasta nälkävuosiin 1854–1867	166
Esinäytös: Kaartin kapellimestari vaihtuu 1853	166
Krimin sota paljasti Venäjän heikkouden	168
Oolannin sota kertoo suuresta tappiosta	170
Krimin sota poiki ruotupataljoonat soittajineen	175
Ruotupataljoonat ja niiden soittokunnat lakkautetaan	182

Ylimenokausi asevelvollisuuteen 1868–1877	186
Sotilassoittajat jälleen työnhaussa	186
Adolf Leander Kaartin päälliköksi	188
Vaskiseitsikot työllistävät entisiä sotilassoittajia	188
Turkin sotaretki 1877	197
Orpopojasta ylikapellimestariksi	207
Asevelvollisen ”Vanhan väen” aika 1881–1905	212
Asevelvollisuus korvaa palkka-armeijat Euroopassa	212
Asevelvollisen armeijan soittokunnat ja signalistikoulutus vuonna 1881	214
Matalan palkan soittajat	219
Soitannonjohtajien kirjavat taustat	222
Vuoden 1881 jalkaväen ohjesääntö ohjasi myös soittajia	225
Sotilassoittokunnat kehittyvät ja kasvavat	227
Kesäleirit ja ”Jättikonsertit”	232
Singnaalit sotilaan arjessa	243
Sortovuosista itsenäiseen Suomeen 1899–1918	252
Helmikuun manifesti kriisiyttää suhteet Venäjään	252
Sotilassoittokunnista kaupunkien torvisoittokuntia	254
Ensimmäiset gramofonilevyt	260
Puhallinkoulutus autonomian loppuvuosina	260
Venäläisjoukkojen määrä kasvaa	264
Venäläiset soittokunnat sortovallan inhottuina symboleina	265
Sotilassoittajat siviileiksi tehdastöihin, palokuntiin ja järjestöihin	268
Jääkäripataljoona 27:n soittokunta	272
Jääkäreille sävelletty jalkaväen kunniamarssi	276
■ ITSENÄISYYDEN AIKA	280
Sisällissota ja kuninkaanvaali 1918	282
Johdanto: Jääkärimarssi esitetään julkisesti Helsingissä	282
Sisällissota käynnistyy	285
Korsholmassa pikakoulutettiin valkoisia soittokuntia	286
Punaisten soittokunnat	290
Itsenäisen Suomen suurparaateissa	297
Kuningaskunta olisi ollut saksalainen vasallivaltio	299
Kilpailu valalaulusta	300
Itsenäisen Suomen armeijan soittokuntien järjestäminen 1918–1919	302
Mietittäviä asioita järjestelytoimikunnassa	305
Kunniamarssien erityisasiantuntija käytössä	310
Oi kallis Suomenmaa	312
Ensimmäiset kunniamarssit 1919	314
Suomalainen soittokunta Viron vapaussodassa	315
Ensimmäiset sotilaskapellimestarit virkoihinsa	324

Kasvun ja kehittämisen aika 1920–1939	326
Keskitetty ASOK-soittajakoulutus käynnistyy	328
1920-luvun soittokuntien arkea	330
Soittokuntien ovi alkaa käydä	333
Levyillä ja elokuvissa	334
Vakinaistaminen syö soittokuntia	335
Aluejärjestelmä ja uudet kunniamarssit	336
Suojeluskuntien torvisoittokunnat	338
Soittajien koulutus ja asema 1920- ja 1930-luvuilla	339
Lisätienestiä puistoista ja ravintoloista	343
Talvi- ja jatkosota 1939–1945	354
YH:n ajasta talvisotaan	354
Soittokunnat valmistautuvat jatkosotaan	361
Sota syttyy	362
Talvisodan opeista jatkosodan käytäntöihin Kaartissa	364
Julkisuuden valokeilassa ja korprien kätköissä	365
Marsalkan hopeatorvet	366
Pois suurhyökkäyksen alta	374
Jatkosodan saldo	381
Reserviläiset soittokuntien täydentäjinä	384
Soitto-oppilaat jatkosodassa	384
Epilogi: Ossi Runne siirtyi siviiliin	390
Pula-ajan soittokunnat 1945–1952	392
Huipulla kamppailtiin tuoleista	393
Tornista valvotaan myös kulttuuria	394
Side veteraaneihin muodostuu	394
Soittokuntien tilanne puhuttaa eduskuntaa	394
Soittomestaruuskilpailut nostivat lahjakkuuksia	399
Ensimmäinen marssisauva suomalaiseen sotilassoittokuntaan	400
Pienten kokoonpanojen ongelmat kasautuvat	402
Mannerheimin hautajaiset	403
Olympialaisista muutosten vuosiin 1952–1980	406
Aluejärjestelmä muuttaa myös soittokuntia	409
Koulutus jatkuu kirjavana	410
Soittajakoulu ja jatkokurssit	415
Kapellimestarikoulutus alkaa	417
Pertti Pekkanen aloitti sotilassoittajana	418
Musiikkiupseerit järjestäytyvät	420
Konserttien uudet tuulet	421
Soitto-oppilaasta solistiksi	422
Esiintymismatkoja ulkomaille	426
Siirtoja ja uusia soittokuntia	427
Toimiupseerijärjestelmä tuo valoa tulevaisuuteen	428
Helsinkiin uudet tilat kahdelle toimijalle	428
Lauri-Matti Kotilainen viihtyi kasarmilla	429
Kasvava orkesterilaitos imee soittajia	430
Lommotorvien oikoja	431
Myös ilmavoimille oma soittokunta	433

Koulutus keskitetään	
– esiintymiset ääri rajoilla 1980–1990	436
Sotilasmuusikoiden koulutus saatiin ajan tasalle	438
Työehtosopimukset ja tekijänoikeudet nostavat tunteita	439
Varusmiessoittokunta ja kuviomarssin uudet askeleet	444
Hamina Tattoo	447
Sotilassoittajat rauhanturvatehtävissä	450
Jännitteet kasvavat lamavuosina 1990–2014	452
Lakkautusuhka 1992 torjuttiin	452
1990-luvun sekava henkilöstöjärjestelmä	454
TATTOO-kiertueista tuli massatapahtuma	454
Armeijan ensimmäinen naissoittaja	455
Kuviomarssi uudistaa soittokuntien toimintaa	457
Taidemusiikin asema vahvistuu uudella vuosituohannella	458
Kiväärिताitoryhmä	458
MILjazz – puistokonserttikiertueet	460
Soittokunnat lähtevät kasarmeilta	462
Osaaminen taltioidaan CD-levyille	463
Puolustusvoimauudistus 2010–2014	465
Uudistuneet soittokunnat 2014–2025	467
Väistyneen veteraanisukupolven tilalle uusia yleisöjä	467
Maanpuolustussoittokunnat ammattisoittokuntia tukemassa	469
Sotilassoittokuntien intendentit vahvistavat viestintää	470
Koronavirus siirtää musiikin videolle	473
Puolustusvoimien varusmiessoittokunnan monet kasvat	473
Soittokuntien pienytyet	475
Suomalaissoittajat Nato-aikakaudella	478
Linnanjuhlat Kaartin soittokunnan näkyvin edustustehtävä	478
Vuoden sotilasmuusikko	481
Puolustusvoimien soittokuntien päälliköt ja kapellimestarit itsenäisyyden aikana	486
Kuvatiedot	489
Henkilöhakemisto	490

Esipuhe





Sotilasmusiikki on sotilaiden soittamaa musiikkia

Suomessa sotilasmusiikkia on perinteisesti tarkasteltu ja arvotettu taidemusiikin silmälasien läpi ja vain sotilassoittokuntien taidemusiikiksi tulkittava toiminta on nähty kiinnostavana ja arvokkaana. Vaikka sotilaiden musiikilla on runsaasti liittymäkohtia taidemusiikkiin niin esitettävän musiikin, soitimien, koulutuksen kuin soittajienkin kohdalla, lähestymistavalla ei tavoiteta sotilasmusiikille olennaista erilaisten funktioiden monikerroksisuutta ja sen erityistä vuosisataista kulttuuria.

Sotilasmusiikki on muutenkin jäänyt suomalaisen taidemusiikin tutkimuksessa vähäiseen rooliin ja siihen viitataan yleensä vain taidemusiikkikytkentöjensä kautta: Sibeliuksen Jääkärimarssin yhteydessä tai kun sotilasmuusikot avustivat Helsingin tai Turun herrasväen konserteissa.

Sotilasmuusikoiden arkinen uurastuksen tuokset saattavat vaikuttaa vähäpätöisiltä taidemusiikkigenren parhaisiin tuotoksiin verrattuna ja heidän esittämästään musiikista on yleensä ollut turhaa etsiä laajoja muotorakenteita tai tonaalisesti vallankumouksellisia ratkaisuja. Vuosisatojen ajan sotilasmusiikki kuitenkin oli, kirkkomusiikin ohella, useimmille suomalaisille keskeinen soitin- ja orkesterimusiikin – tai ylipäänsä minäkään musiikin – kanava.

Sotilassoittajat kutsuivat 30-vuotisen sodan sotilaita iltahartauksiin, avustivat virrenveisuussa ja tahdittivat pitkiä ja uuvuttavia marssitaipaleita. Vielä kolmesataa vuotta myöhemmin toisen maa-

ilmansodan vuosina rintamaorkesterit ja niistä muodostetut soittoryhmät saattoivat kiertää rintamajoukkojen asemissa jopa yli 700 vuosittaisen esiintymisen tahtia. Sodan jälkeen sotilassoittajat jatkoivat uurastustaan ensin sotilassairaaloissa ja sankarihautajaisissa ja sitten vuosikymmeniä armeijan ja veteraanijärjestöjen tilaisuuksissa. Veteraanisukupolven väistyttyä tämän vuosituhannen alussa valmisteltujen konserttien ja näyttävien tapahtumien osuus soittokuntien toiminnassa on selvästi kasvanut.

Tässä historiahankkeessa haluamme tarkastella sotilasmusiikkia mahdollisimman laveasti muusikoiden ja soittokuntien kautta – eli periaatteessa kaikki, mitä sotilasorkesterit ja -soittajat ovat esittäneet, on määritelmämme mukaisesti sotilasmusiikkia.

Kasarmien, leirien ja taistelukenttien signaalit, fanfaarit ja marssit sekä kenttähartauksien virret ovat sotilasmusiikin kovaa ja tunnistettavinta ydintä, joka soi edelleenkin paraateissa, valatilaisuuksissa ja muissa seremonioissa. Silti myös jatkosodassa Rukajärvellä soittokunnan parakin pöydällä stemmataukoissa kopioitu wieniläisen operettimelodian sovitus on kiistatta tärkeä osa suomalaisen sotilasmusiikin historiaa.

Sotilassoittajien kautta katsottuna sotilasmusiikin monenkirjavasta kentästä erottuu musiikinlajeja, funktioita ja ajallisia kerrostumia, joilla sen kokonaisuutta ja kehittymistä on mahdollista hahmottaa relevantilla tavalla. Perinteinen jako

korkeampiarvoiseen harmoniamusiikkiin ja matala-arvoiseen kenttämusiikkiin on mielekäs lähinnä kuvattaessa tilannetta Ruotsin ajan loppupuolella ja autonomian ajan alkuvuosikymmeninä, jolloin rykmenteissä toimi ajan muodin mukaisia harmoniasoittokuntia omana selvästi erottuvana organisaationaan komppanioiden rumpalien ja piiparien rinnalla.

Sotilasmusiikin alkuperäisin ja itsestäänselvin vaikutusympäristö on ollut – ja on edelleenkin – armeija ja sen toimintaan kytkeytyvät erilaiset organisaatiot, kuten maanpuolustus- ja veteraanijärjestöt sekä kirkko. Sotilasmusiikin vaikutukset ovat kuitenkin yltäneet paljon kenttiä ja kasarmeja laajemmalle.

Niin kauan kuin sotilassoittajia ja signalisteja on ollut sotaväen palveluksessa he ovat vastanneet myös vallan ja valtion soivista tunnuksista. Tässä tehtävässään he ovat kajauttaneet fanfaarinsa, kansallislaulunsa tai kunniamarssinsa vallan edustajan – kuninkaan, keisarin tai presidentin – saapuessa paikalle. Vanhimmat näistä traditioista yltävät 500 vuoden taakse, kenties kauemmaksikin.

Tavalliselle kansalaiselle sotilasmusiikki on tärkeä isänmaallisen hengen ja yhteenkuuluvuuden tunteen nostattaja toreilla ja turuilla. Soittokunta on myös ilmentänyt yhteiskunnan kunnioituksen kaatuneille ja heidän omaisilleen sota-aikojen sankarihautajaisissa.

Ja sotilasmusiikilla on toki ollut myös oma tai dehistoriallinen itseisarvonsa yhtenä puhallinmusiikin ja orkesterielämän keskeisenä osa-alueena, ja tämän työn painoarvo on viimeisinä vuosikymmeninä jatkuvasti lisääntynyt.

Kaikkialla yhteiskunnassa

Suuret rajapyykit suomalaisen sotilasmusiikin historiassa – ja toki koko maan historiassa – olivat maan siirtyminen Ruotsin kuninkaalta autonomi-

seksi suuriruhtinaskunnaksi osana keisarillista Venäjää ja edelleen itsenäiseksi valtioksi. Kummassakin vaihdoksessa aikaisemman vallanpitäjän sotaväen ja soittokuntien toiminta päättyi ja kesti aikansa, ennen kuin uusi valta oli rakentanut maahan uuden sotilasmusiikki-instituution, jonka leipiin saatettiin toki palkata myös edellisen vallan alla toimineita suomalaissoittajia.

Sotilassoitto on hiljentynyt myös muista syistä: täydellinen nollapiste koettiin Isonvihan aikana 1713–1721 ja hiljaisuutta kesti eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta vuosisadan puoliväliin asti. Sen seurauksena 1600-luvun lopulla orastamaan päässyt yhteissoittotraditio käytännössä katkesi kymmeniksi vuosiksi.

Suomalaiselle musiikkikulttuurille armeijan signalistit ja soittokunnat ovat kautta aikojen tarjonneet vaikutteita muusikkojensa, esiintymistensä ja koulutuksen kautta.

Sotilasmuusikot olivat yleensä paikkakuntiansa ensimmäisiä ammattimuusikkoja, ja varuskunta-kaupunkien orkesterikulttuuri kehittyi tai näivettyi paikallisen sotilassoittokunnan tahdissa. Autonomian ajan lopussa lakkautetun suomalaisen sotaväen entiset soittajat ja kapellimestarit antoivat panoksensa myös siviilipuolen rikkaalle puhallinorkesterikulttuurille.

Armeijan tarjoaman musiikkikoulutuksen ja suomalaisen puhallinopetuksen välille saattoi vetää yhtäläisyysmerkit Ruotsin vallan ajoilta 1990-luvun puoliväliin asti. Armeijan antama koulutus oli vuosisatojen ajan ollut lähes ainoa tapa päästä opiskelemaan puhallinsoittimia. Olenaisen tärkeää oli myös, että soittokunnat tarjosivat erityisesti itsenäisyyden aikana koulutusväylän myös maaseudun ja työväestön musiikillisesti lahjakkaille pojille. Suomessa tunnetaan myös monta sotilasmuusikkosukua, joiden piirissä oppi siirtyi sukupolvelta toiselle.

Kulttuurin kehittymisen kannalta merkittävää on myös, että sotilasmuusikot ja -kapellimestarit olivat sekä Ruotsin vallan että autonomian aikana erittäin kansainvälinen ja muusikontaidoiltaan monipuolinen ryhmä ammattilaisia. Sotilassoittajat toivat mukanaan osaamista, eurooppalaisia melodioita ja musiikillista perinnettä, joka levisi edelleen suomalaisten kansan- ja taidemuusikkojen käyttöön. Monet populaarit klassiset melodiat kuultiin Suomessa ensimmäistä kertaa sotilassoittokunnan esittäminä.

Katkennut ja katkeamaton traditio

Ennen Suomen itsenäistymistä täällä muodostettu sotaväki ja sen signaaleista ja sotilasmusiikista vastannut henkilöstö on yleensä joko viety ulkomaisille taistelukentille, joutunut poistumaan maasta tai pantu viralta. Kertynyt osaaminen on nollattu kerta toisensa jälkeen yhä uudelleen ja sotilassoittajien seuraava sukupolvi on joutunut aloittamaan nollasta. Keskeytymätön kahdensadan vuoden jatkumo on ollut ainoastaan 1819 perustetulla ja eri nimillä toimineella Kaartin soittokunnalla. Vuoden 2014 laajat soittokuntien lakkautukset olivat siten vain yksi lenkki perinteen pitkässä ketjussa.

Itsenäisessä Suomessa sotilasmusiikin perinne on päässyt rakentumaan laajemmin edellisten muusikkosukupolvien työlle – toki silloinkin nousu- ja laskuaikoja kokien. Sen myötä osaaminen ja vaikuttavuus ovat lisääntyneet vuosikymmenten mittaan. Toisen maailmansodan jälkeen sotilassoittokunnat tukivat voimakkaasti veteraani- ja maanpuolustusjärjestöjen työtä. Veteraanisukupolven väistyttyä työn painopiste on siirtynyt konserttitoimintaan ja näyttäviin tapahtumiin, kuten kansainvälinen Hamina Tattoo ja erilaiset Puolustusvoimien omat teemakiertueet.

Raine Ampuja
Jussi-Pekka Aukia

*Suomalaiselle
musiikkikulttuurille
armeijan soittokunnat
ovat kautta aikojen
tarjonneet vaikutteita
muusikkojensa,
esiintymistensä
ja koulutuksen kautta.*



Raine Ampuja

Sotilasmusiikin monitoimimies: kapellimestari, organisaattori, säveltäjä, sovittaja, opettaja ja käyrätorvensoittaja. Jäi eläkkeelle Kaartin soittokunnan päällikön virasta vuoden 2013 lopussa.



Jussi-Pekka Aukia

Toimittaja, tietokirjailija, historioitsija ja muusikko-säveltäjä. Julkaissut useita historiateoksia eri aloilta. Tutustui sotilasmusiikkiin jo palvellessaan komennusmiehenä Kaartin soittokunnassa talvella 1983–1984.

Kiitokset

Sotilasmusiikin vaikutus maamme musiikkielämään, ja erityisesti suomalaiseen orkesterimusiikkiin, on ollut merkittävä. Siksi olemme hyvin kiitollisia sille suurelle tukijoukolle, joka on auttanut meitä kokoamaan ensimmäistä kertaa suomalaisen sotilasmusiikin kokonaiskuvan 1500-luvulta nykypäiviin.

Erytiskiitoksia tahdomme jakaa tutkijakollegoille, joiden kanssa olemme saaneet jakaa tutkimustietoa ja aineistoa.

Tutkija, musiikkikapteeni **Jukka Vuoliolta** (1946-2011) saimme käyttöömmme laajan sotilassoittajia, kapellimestareita ja soittokuntia koonneen aineiston vuosikymmenien ajalta. Siitä oli merkittävä apu tutkimuksessa.

MuT **Päivi-Liisa Hannikaisen** tutkimus 1700-luvun Suomessa vaikuttaneista saksalaisista sotilasmuusikoista ja kapellimestareista oli myös mainio lähde.

FT **Kari Laitisen** tuore väitöstutkimus ”Piipareita ja klarinetinpuhaltajia” kartoitti ratkaisevalla tavalla kehitystä 1700-luvulla.

FT **Kauko Karjalainen** on tarjonnut vankkaa tietämystään etenkin autonomian ajan puhallinmusiikista ja vaskiseitsikoista.

FT **Kari Ketola** avasi ikkunat Suomessa vaikuttaneiden suomenmaalaisten soittokuntien elämään ja yleisemmin venäläiseen puhallinmusiikin maailmaan 1800-luvun lopulla, sekä itsenäiseen Suomeen jääneiden venäläistaustaisten muusikoiden toimintaan.

Kansalliskirjaston tietoasiantuntija **Petri Tuovinen** tarjosi käyttöömmme paljon ennen tutkimatonta musiikkiaineistoa etenkin 1800-luvulta. Samoin SKS:n kirjasto tarjosi tärkeitä perinne-kyselyaineistoa soitto-oppilaiden elämästä itsenäisessä Suomessa.

Ylikapellimestarit ja soittokuntien päälliköt olivat korvaamaton tietolähde sodanjälkeisen ajan soittokuntien toiminnasta ja Puolustusvoimien organisaatiosta. Heistä iäkkäin oli **Arvo Kuikka** (1924-2015) jolta saimme myös ensikäden tietoa soitto-oppilaiden elämästä 1930-luvulla. Haastatteluaineistoa eri henkilöiden kanssa syntyi kymmeniä tunteja.

Hauamme myös kiittää lukuisia yksityisiä sotilasmuusikoita sekä heidän perikuntiaan ja läheisiään, joilta olemme saaneet runsaasti materiaalia. Jokainen yksittäinen kirje tai päiväkirjamerkintä ei välttämättä näy sellaisenaan kirjassa, mutta käyttöön saamamme aineiston kokonaisuus on sitäkin enemmän auttanut hahmottamaan suomalaisen sotilasmusiikin laajaa kokonaiskuvaa. Soittajilta ja heidän jälkeläisiltään saatu kirjallinen, kuvallinen ja äänitetty aineisto on vastaisuudessa myös uusien tutkijoiden käytössä.

Puolustusvoimien kuva-arkiston päällikkö **Johanna Palokangas** tarjosi käyttöömmekokonaisuus on sitäkin enemmän auttanut hahmottamaan suomalaisen sotilasmusiikin laajaa kokonaiskuvaa. Soittajilta ja heidän jälkeläisiltään saatu kirjallinen, kuvallinen ja äänitetty aineisto on vastaisuudessa myös uusien tutkijoiden käytössä.

IGEB Wind Music Research & Promotion -organisaatio tarjosi varhaisen puhallinmusiikin tutkimusapua ja aineistoa.

Erityisen kiitollisia olemme **Jane ja Aatos Erkon säätiölle** heidän myöntämästään apurahasta, jota ilman tämä tutkimus olisi ollut mahdoton toteuttaa, sekä Maanpuolustuksen kannatussäätiölle, joka mahdollisti tutkimuksen saattamisen kirjaksi.



Ja etenkin kiitämme niitä kaikkia tuhansia sotilasmuusikoita ja soitto-oppilaita eri vuosisadoilta, jotka ovat tämän kirjan päähenkilöitä.

Keskeinen rooli kirjan painoon saattamisessa on ollut taittaja **Antti Tapolalla**, jonka sitkeys ja joustavuus on ollut esimerkillistä prosessin loppumetreillä, kun taittoon taottiin yhä uusia ja uusia pieniä muokkauksia.

Anne-May Ignatiew-Aukia on kääntänyt ja oikolukenu tekstejä eri eurooppalaisilta kieliltä, vastannut muonituksesta ja toiminut vankkana henkisenä tukena.

Erja Joukamo-Ampuja on kokeneena puhallinmuusikkona ja -pedagogina ottanut kantaa puhallinmusiikin historiaan ja käytäntöön liittyneissä kysymyksissä. Nyt hän pääsee viimeinkin näkemään miehestään muutakin kuin vain niskan ja tietokoneen näppäimistön.



Maanpuolustuksen
kannatussäätiö



Akseli Gallen-Kallela, Paanajärven paimenpoika 1892

Alkusoitto

Kustaa Vaasa kirjoitti kirjeen

Ruotsin kuningas **Kustaa Vaasan** kirje **Jakob Baggele** (1502–1577) syyskuussa 1555 on vanhin säilynyt suomalaista sotilasmusiikkia koskeva dokumentti. Se sisältää ohjeita joukkojen johtamisesta merkkisoihtojen avulla sekä käskyn koota yhteen runsas määrä erilaisia signaaliden soittoon soveltuvia instrumentteja. Kustaa kirjoitti kirjeensä keskellä Venäjän kanssa käytyä tuloksetonta sotaa 1555–1557, joka käynnistyi Joutselän taistelusta ja päättyi rauhansopimukseen, johon ei liittynyt alueluovutuksia. Rauhansopimus muistetaan siitä, että neuvotteluihin osallistunut Turun piispa **Mikael Agricola** sairastui ja kuoli 9.4.1557 Uudellakirkolla paluumatkalla Moskovasta ja Novgorodista.

Ruotsalaisten sotapäällikkönä toiminut Jakob Bagge johti vain pari viikkoa kirjeen kirjoittamisen jälkeen käynnistynyttä epäonnistunutta Pähkinälinnan piiritystä, johon keskitettiin Ruotsista ja Suomesta yhteensä noin 4000 jalkaväen sotilasta ja 240 ratsumiestä. Kustaa Vaasa oleskeli sodan aikana pitkään Suomessa, elokuusta 1555 heinäkuuhun 1556, ja kirje käsittelee muun muassa hyökkäysvalmisteluja ja keskitettävien joukkojen muonitusta.

Kuninkaallinen majesteetti tulee kirjeessään samalla hahmotelleeksi alaisilleen sotilasmusiikin keskeisen peruskonseptin taistelukentällä käytettävistä signaaleista – ja siihen asti harjoitetun signaaliviestinnän merkittävästä tehostamisesta käyttämällä erilaisia signaaleja ja instrumentteja.

Jakob Bagge oli ruotsalainen sotapäällikkö, syntynyt Norjassa. Hän torjui Viipurin linnan päällikkönä venäläisten hyökkäyksen vuonna 1556.

Kuninkaan pohdiskelun taustalla ovat todennäköisesti muualta Euroopasta saadut ideat, mutta varmasti myös Venäjän-sotaan osallistuvan poikkeuksellisen suuren sotajoukon kokoamiseen ja ohjaamiseen liittyneet haasteet ovat olleet syynä siihen, että ajatus esitettiin juuri tuolloin ja tuossa kirjeessä.

Kustaa kuninkaan yksityiskohtiin menevä ja opettavainen sävy selittyy ainakin osittain sillä, että pääasiassa nostoväestä koottu armeija oli vielä nuori ilmiö Ruotsissa, missä siirtymisestä nostoväen käyttöön päätettiin 1544. Pelkästään ammattisotilasta koottu sotajoukko ei varmaankaan olisi moisia ohjeita kaivannut.

Osa kirjeessä mainituista torvista on todennäköisesti ollut joko eläimen sarvia tai tuohitorvia, sillä kallisarvoisia metallisia signaalitorvia ei ollut edes hovissa kuin kourallinen¹. Viipurin tuon ajan henkikirjoissa tunnetaan kyllä joitakin henkilöitä, joiden nimi viittaa muusikon ammattiin: *Pipare*, *Trometer*, *Pukare*, mutta heidän signaaleillaan ei suurarmeijaa johdettu.²



Ote Ruotsin kuningas
Kustaa Vaasan kirjeestä
Jakob Baggelle 2.9.1555³



oska tällä Suomessa on sekä isoja että pieniä torvia, Jakob Bagge voisi antaa koota yhteen niistä joitakin, joita voitaisiin käyttää niin merkkien kuin tunnusten välittämisessä. Näitä merkinantoja – joko salattuja tai kaikkien tuntemia – voisi käyttää vihollisen läheisyydessä, niin että omat joukot kuullessaan nämä merkit tietävät heti, mitä ne tarkoittavat ja osaavat toimia sen mukaisesti. Että ei aina olisi tarvetta kutsua koko joukkoa kokoon rumpua lyömällä, kuten tapana on ollut.

Nämä torvet eivät kuitenkaan vielä riitä, jos väkeä on paljon. Silloin tarvittaisiin useita merkkejä eri toimille, joita halutaan tapahtuvan. Rummunlyöntejä pitäisi olla monenlaisia, niin että väki kuulisi esimerkiksi kolme, neljä tai kuusi rummunlyöntiä sen mukaan, mitä tilanne kulloinkin vaatii. Mutta ei sekään riitä, merkkejä tarvittaisiin paljon ja erilaisia ohjaamaan väkeä eteen, sivulle, taakse ja minne nyt sitten liike suunnataankaan.

Sotilasmusiikin suora linja antiikista renessanssiajan Eurooppaan

Merkkisoihtoja on käytetty eri kulttuureissa jo tuhansia vuosia ja niitä tuottavien puhallin- ja lyömäsoittimien materiaaleiksi ovat kelvanneet luiden ja sarvien ohella simpukat, tuohet, puu ja nahka sekä eläimen luut. Metallien ilmestyttyä aikanaan muinaisten kansojen käyttöön, niistä alettiin valmistaa myös soittimia.

Yhtenä vanhimmista ihmisen merkkisoihtotraditioista pidetään afrikkalaista rumpuviestintää eli 'puhuvia rumpuja', joiden välittämien viestien arvioitiin 1800-luvun alkupuolella pystyvän liikumaan jopa 160 km/h -nopeudella⁴.

Varhaisimmat tunnetut kirjalliset kertomukset signaalisoihtimista Euroopassa ovat peräisin antiikin helleeneiltä, joiden olympialaisissa kilpailtiin 400-luvulla eaa. myös signaaleiden soitossa. Kilpailussa käytetty soitin, salpinx, oli noin metrin pituinen kuparinen tai hopeinen putki, jossa oli eläimen luusta tehty suukappale. Soittokisassa pidettiin erityisen tärkeänä tuotetun äänen voimaa, sillä etenkin sodankäynnin viestinnässä desibeleillä oli suuri merkitys.

Myös yksittäisistä kilpailijoista on mainintoja: **Archias**, nimi esiintyy myös muodossa Achias, voitti kolmet olympialaiset. Sitä pidettiin niin huomattavana saavutuksena, että hänelle pystytettiin muistomerkki. Suurikokoinen Herodorus puolestaan pystyi aikalaisten mukaan soittamaan kahda soitinta yhtä aikaa. Hänen tuottamansa äänen voimaa kuvattiin niin suureksi, että kuulijat joutuivat perääntymään kauemmas sen kuullessaan.⁵

Jerikosta Telamoniin

Sen lisäksi että voimakkaalla äänellä varmistettiin viestien perillemeno, sillä oli taistelukentällä selvä pelotearvo. Kreikkalainen historioitsija **Polybius** (200–116 eaa.) kuvaa pääteoksessaan *Historiai* nykyisen Pisan lähetyvillä Italiassa vuonna 225 eaa. käytyä Telamonin taistelua, jossa vastakkain olivat roomalaiset ja gallialalaiset, ja jossa roomalaiset pelästivät vastapuolen tuottamaa meteliä.

”Rooman sotilaat olivat kauhuissaan. Torvensoittajia ja trumpetisteja oli lukemattomasti. Joukko karjui yhtä aikaa sotahuutoa ja äänten sekamelska oli kuin koko maan ääri olisi yhtynyt huutoon.”⁶

Samoin Raamatun kertomus Jerikon muurien murtumisesta juutalaisen sotajoukon torvisoittoa takia viittaa äänen pelotevaikutukseen. Juutalaiset käyttivät legendan mukaan soittiminaan suhteellisen pienikokoisia oinaansarvia, joista suomenkielisessä raamatunkäännöksessä käytetään nimeä pasuuna, ja joiden ääni on desibeleiltään vaatimatonta.

Vaikka tarinan todenperäisyys on kiistanalainen, on todennäköistä, että sen taustalla on todellinen tapaus, jossa kaupunkia – joka ei välttämättä ollut Jeriko – piirittävän sotajoukon tuottama äänimassa on aiheuttanut puolustajissa paniikkia. Taistelun hetkellä tuotettua voimakasta ääntä on käytetty vielä toisessa maailmansodassa ja senkin jälkeen lamaannuttamaan vihollista.

”Seitsemäntenä päivänä kulkekaa kaupungin ympäri seitsemän kertaa ja papit puhaltakoot pasunoihin. Kun pitkä oinaansarven puhallus kuuluu, kun kuulette pasunan äänen, niin nostakoon koko kansa kovan sotahuudon; silloin kaupungin muuri kukistuu siihen paikkaansa ja kansa voi rynnätä sinne ylös, kukin suoraan eteensä.”⁷

Kielitieteilijä Kaisa Häkkinen mainitsee artikkelissaan *Soitinten nimitykset Mikael Agricolan teoksissa*⁸, että raamatunkäännöksessä käytetty käyttämämme pasuuna-sana on johdos roomalaisesta bucina-instrumentista. Sillä ei aikoinaan ollut mitään tekemistä Jerikon muureilla raikuneiden heprealaisten šōfār-torvien kanssa:

”Pasuuna-sana on mainittu Agricolan raamatunkäännöksessä 50 kertaa, yleensä puhuttaessa hälytyksen tai merkkisoihtoin instrumentista, josta hepreankielisen tekstiversion vastaavissa koh-

dissa käytetään usein šōfār-nimeä. Se tarkoittaa alun perin oinaan (eli pääsin) sarvesta valmistettua torvea, jota käytettiin erityisesti sota- tai merkinantotorvena. Pasuuna-sanaa on kirjoitettu p- että b-alkuisena, sana on lainaa varhaisuusruotsin sanasta basun, joka juontuu alasaksan kautta latinan signaalitorvea tarkoittavasta sanasta bucina.”

Rooman kehittynyt signaalitraditio

Rooman armeijassa erityiseen asemaan nousivat buccinat ja cornut, joita on löytynyt vahingoittumattomina muun muassa Pompejin kaivauksissa. Ne olivat pitkälti toistensa kaltaisia, noin nelimetrisiä nykyistä G-nuottiavainta muistuttavaan muotoon taivutettuja instrumentteja, joita käytettiin vain erityisluvalla ja joiden valmistuksessa hyödynnettiin pitkälle kehittyneitä metalliseoksia.

Roomalaisen teoreetikko **Flavius Vegetius Renatus** kuvaa signaalien käyttöä Rooman armeijan sodankäynnissä vuonna 390 jaa. julkaistun *De Re Militari* -teoksensa toisessa kirjassa:

”Hyökkäys- vetäytymiskäsky annetaan trumpettilla, cornulla johdetaan liikkeitä, bucina sidotaan johtajan seremoniakäyttöön mukaan lukien kunnianosoitukset ja teloitukset.”⁹

Signaaleilla oli merkittävä rooli myös gladiاتورien näytöksissä. De Re Militarin mukaan vain ylimmät johtajat saivat käyttää matalaäänisiä ja kauas kantavia cornoa ja buccinaa käskynannoissaan ja seremonioissaan. Alemmat johtajat ja sotilaat saivat tyytyä pienempiin ja ääneltään kirkkaampiin trumpetteihin. Signaalien komennot oli opeteltava niin, että niitä toteltiin empimättä ja niitä oli harjoiteltava sen takia jatkuvasti.

Renessanssi elvytti Rooman sotataidon

Signaaleja ja niiden tuottamiseen tarkoitettuja soittimia oli eri kansojen käytössä läpi keskiajan. Monet antiikin käytännöt, jotka olivat päässeet Rooman hajottua unohtumaan, elvytettiin kuitenkin uudelleen renessanssiaikana. Ensimmäiseksi niin tapahtui Italiassa erittäin sotaisaksi muodostuneella 1500-luvulla: Kaupunkivaltioiden armeijoiden koko alkoi kasvaa, sodankäynti ammatil-

Naumann Emil (1827–1888), Rooman armeijan bucinaattori.



listui ja tuli tarpeelliseksi ohjalla isoja joukkoja signaalein – joiden käytön konventioita etsittiin ja löydettiin antiikin kirjoituksista.

Keskeisenä vaikuttajana tässä on **Niccolò Machiavellin** vuonna 1520 ilmestynyt ja laajalle levinnyt *Dell'arte della guerra*, sotimisen taito, jonka ajatukset levisivät myös pohjan perukoille, jossa oli muotoutumassa Kustaa Vaasan ja tämän poikien johdolla esimoderni kansallisvaltio.¹⁰

Machiavelli esimerkiksi kirjoitti, että upseerin tulisi antaa määräyksensä roomalaisen perinteen mukaisesti trumpettilla, koska sen äänenväri ja -voima kantoivat yli taistelukentän sekasorron. Hänen mielestään ratsuväen trumpettien äänenväriin pitäisi myös olla selkeästi erilainen kuin jalkaväen vastaavilla instrumenteilla.¹¹

Samoin soitinten arvohierarkia, jossa tietyt soittimet on varattu vain sotajoukon ylimmälle johdolle, on alun perin antiikin perua ja säilyi käytössä aina 1900-luvulle asti. Samoin signalistien arvostuksen periytymisestä kertoo, että *Cornun* soittaja oli nuoren upseerin arvossa niin Rooman armeijassa kuin Ruotsin 30-vuotiseen sotaan osallistuneessa sotaväessä.

Keskiaikaisesta Itämaasta kehittyvä renessanssiajan Suomi

Vanhimmat Ruotsin vallasta Suomessa kertovat dokumentit ovat 1200-luvun lopulla ja 1300-luvulla kirjoitettuja kronikoita. Ruotsin vallan vakiintumisen Suomeen uskotaan tapahtuneen asteittain ristiretkien, sotilaallisen toiminnan ja ruotsinkielisen väestön asuttamisen myötä. Kristinuskon oli saapunut ja kauppasuhteet käynnistyneet jo aikaisemmin.

Ensimmäistä ristiretkeä ja piispa Henrikiä pidetään myöhemmin syntyneinä legendoina tai ainakaan niistä ei ole varmuutta. Ensimmäisen kerran Suomi, Varsinais-Suomea tarkoittaen, mainitaan Paavin kirjeessä noin vuonna 1170 ja Suomen piispanistuin vuonna 1209.¹² Ruotsalainen maallinen valta Suomessa mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1284.¹³ Yhteisen valtakunnan itäraja hahmottuu Pähkinäsaaren rauhassa 1323 ja varsinaissuomalaiset osallistuvat ensimmäistä kertaa Ruotsin kuninkaanvaaliin vuonna 1362.

Keskusvalta pysyi pitkään ohuena ja maata hallitsivat käytännössä linnojen käskynhaltijat ja Turun piispa. Keskusvallan rooli alkoi vahvistua, kun Ruotsi – ja sen osana Suomi – liittyi Tanskan johtamaan Kalmarin unioniin 1397, josta se irtosi 1523.

Nykyisen eteläisen Suomen alueesta Ruotsissa käytetty termi *Österland* eli Itämaa alkoi 1400-luvulta alkaen korvautua *Finland* eli Suomi -nimellä, joka oli aikaisemmin tarkoittanut vain Varsinais-Suomea. 1500-luvun mittaana Suomelle synnyttiin myös myöhempien valtiollisten symbolien esiasteet: *Suomen suuriruhtinas* -arvonimeä käytti vuonna 1577 ensimmäisenä kuningas **Juhana III**, joka oli jo ehtinyt muutaman vuoden toimia Suomen herttuanakin, ja leijonavaakuna hahmoteltiin vuonna 1560 kuolleen Kustaa Vaasan hautamuistomerkkiin Uppsalan tuomiokirkkoon vuonna 1583.

Flanderilaisen taiteilija **William Boyn** muotoileman vaakunan leijona ei ollut itsessään mitenkään ainutlaatuinen, sillä sitä käytettiin samaisessa hautamuistomerissä myös Smoolannin

1 Olaus Magnus Gothusin (1490–1557) laatimassa ja vuonna 1539 Venetsiassa painetussa *Carta Marina* näkyy jo moskovalaisia joukkoja vastaan rynnistävän ruotsalaisen ratsuväen signaalitorvi. 12-vuotisen työn tuloksena syntyneeseen karttaan on koottu eri lähteistä runsaasti eri tasoista historiatietoa, ja sotajoukko-kuvitus voi olla ajan italialaisesta kuvastosta poimittua.

2 Toisaalla samassa kartassa Länsi-Lapin kohdalla kuvataan, kuinka **Tengilluksen**, Scricfinien eli lappalaisten kuninkaan, johtamat paikalliset joukot suksineen, poroineen ja ilmiselvään tuohitorveen puhaltavine signalisteineen ajavat pakosalle **Agrimuksen**, Helsingien kuninkaan haarniskoidut joukot. Tuolle kuvaukselle ei ole olemassa kansainvälisiä esikuvia.

Vanhin Suomen vaakuna on kuvattu 1580 Kustaa Vaasan hautamuistomerkin jalustaan Uppsalan tuomiokirkossa. Muistomerkin teki alankomaalainen kuvanveistäjä Willem Boy, jonka kotimaan Flanderin vaakunaleijonaa Suomen leijona muistuttaa huomattavan paljon.



ja Länsi-Göötanmaan vaakunoissa. Lisäksi sen piirteet tuovat vahvasti mieleen taiteilijan kotimaakunnan kreivien leijonavaakunat. Leijona oli kotkan ohella muutenkin erittäin suosittu valtiollisen vaakunan eläinaihe.

Suomen vaakunan vaakunaleijona viittaa lisäksi Suomessakin keskiajalla vaikuttaneen **Folkunga**-nimellä tunnetun ruotsalaisen **Bjälbö**-mahtisuvun vaakunaan. Suomalaisuutta siinä edustavat lähinnä Karjalan vaakunasta otetut käyrä ja suora miekka haarniskoituine käsivarsineen.

Sotilasmusiikkia jo esihistoriallisella ajalla

Suomalaispaimenet käyttivät voimakasäänisiä tuohitorvia tuottaessaan kutsuääniä ja peloteääniä petojen varalta. Tuohitorvi on alkuperältään kotimainen instrumentti, joita on tehty musiikiantropologi Timo Leisiön mukaan ”niin kauan kuin meillä on ollut karjanhoitoa ja siellä missä koivu kasvaa.”¹⁴

Oli siis luonnollista että samaa instrumenttia käytettiin myös merkinanto- ja ehkä myös pelotevälineenä sotaisemmissa tilanteissa. Vuonna 1555 Italiassa ilmestyneessä teoksessaan *Historia de gentibus septentrionalibus*, suomennettuna Pohjoisten kansojen historia, uskonpuhdistuksen seurauksena asemansa Ruotsissa menettänyt ja Italiaan muuttanut pappismies **Olaus Magnus Gothus** kuvaa muun muassa suomalaisten ja muiden pohjoisten kansojen tapaa puolustautua mereltä tulevilta hyökkäyksiltä.

Noin 800-sivuinen jättiteos ei ole nykyisessä mielessä historiateos, vaan se pyrkii kuvaamaan ensyklopedisellä otteella maita ja kansoja. Oheinen seitsemännen kirjan kahdeksannesta luvusta *De littoralibus praelijs* eli Taisteluista rannikoilla löytyvä kuvaus on ajoittamaton ja olisi voinut tapahtua lähes mihin aikaan hyvänsä esihistoriallisena aikana tai vielä keskiajalla.

”Merisodan uhatessa varustautuvat Pohjolan kansat, erityisesti göötit, svealaiset ja suomalaiset ihmehen huolellisesti estämään vihollislaivaston tulon tai torjumaan sen hyökkäyksen. Rantakallioita – ikään kuin luonnon luomilta etuvarustuksilta – he ampuvat nuolia ja estävät jo kaukaa vihollista

lähestymästä rantaa, tai sitten he murskaavat sen lähempänä vyöryttämällä kiviä rantatörmältä. He saattavat myös pystyttää satamien kapeikkoihin veden alle teroitettuja hirsii tai tiheään paaluja ja pystyvät siten ilman puolustusjoukkojakin sulkemaan tien viholliselta.

Toisinaan he saavat vihollisen luulemaan heitä pelokkaiksi ja kätkeytyvät uloimpiin metsäniemmekkeisiin. Kun vihollinen sitten nousee jossakin maihin ryöstämään, he hälyttävät nopein ja räikein torventoitotuksin paikalle muun joukon, joka on jäänyt väijyksiin. Monin paikoin rannikkoa he ovat estäneet metsiin tulon ja niistä pois pääsyn tekemällä murroksia nuorista puista, joiden tiheet latvukset nivoutuvat toisiinsa ja joita on vielä tihennetty vattu- ja orjantappurapensailla. Siten he saavat aikaan esteitä, jotka usein tarjoavat suojaa muurin lailla: niihin ei voi tunkeutua eikä niiden sisäpuolelle voi edes nähdä.”¹⁵

Saamelaisten tuohitorvi Venetsiassa

Venetsiassa asunut Olaus painatti siellä 1539 *Carta Marina* -nimellä tunnetun Pohjoismaiden karttansa, johon on koottu eri lähteistä maiden ja paikkojen ohella runsaasti myös tarinoita ja tapahtumia 1495 Viipurin pamausta myöten. 12 vuoden työn tuloksena julkaistussa kartassa nähdään – toki venetsialaisen graafikon piirtämänä – kuinka peitsin varustetut haarniskoidut ruotsalaiset huovit kohtaavat Suomenlahden jäällä itää edustavat jousin varustetut piippalakkiset ratsumiehet.

Läntisen sotajoukon kärjessä ratsastaa trumpetisti, joka luonnollisesti voisi olla vain venetsialaisen graafikon vakiokuvasto. Samassa kartassa Lapin kohdalla kuitenkin kuvataan, miten Scricfinorien kuningas Tengilus häätää hiihtävine ja poroilla ratsastavine sotajoukkoineen Helsingörin kuningas Agrimuksen sotilaat, mistä tapauksesta kerrotaan myös Pohjoisten kansojen historiassa. Scricfinorit eli ruotsiksi Skridfinnarit eli hiihtävät suomalaiset tarkoittivat saamelaisia.

Tengiluksen joukkojen poroista ja suksista näkee selvästi, että piirtäjä ei ole moisia koskaan nähnyt, vaan ne on hänelle kuvailtu. Joukkojen vieressä marssiva signalisti kuitenkin puhaltaa selvästi tuohitorveen, jollainen siis olisi ollut vielä tuolloin sotilaallisessa käytössä.

Viitteet

- 1 http://www.ldk.nu/svensk_hist.shtml
- 2 Viipurilaisia, joiden nimi viittaa muusikon ammattiin: Cristoffer Pipare 1541, Pipar Knuth 1567, smopepar Hans 1548, Hans trombeslagare 1541, Siffredh Tromethr 1552, pukare Hendrich 1556. Poimittu Viljo Nissilän artikkelista Viipuri nimistön valossa, kokoelmasta Viipurin suomalaisen kirjallisuuseuran toimitteita 3, Helsinki 1978, s.118
- 3 Kustaa Vaasan kirje Jakob Baggelle 2.9.1555, kokoelmasta "Konung Gustaf den förstes registratur" toim. Almquist, Joh. Ax ; Berg, G. O. ; Granlund, Victor / Norstedt 1861–1916. Nide 25, lehti 1555/166, käännös Anne-May Ignatiew 2019
- 4 James Gleick 2011 p. 15 THE INFORMATION, A history, a theory, a flood
- 5 Jari Villanuevan artikkelista 'An Introductory History of the Bugle From its Early Origins to the Present Day' <https://tapsbugler.com/history-of-the-bugle/>
- 6 Cannae: The Experience of Battle in the Second Punic War, Gregory Daly 2002, käännös RA
- 7 Joos. 5: 10 – 6. luku, vuoden 1938 käännös
- 8 Virittäjä-lehti 3/2010 s. 325
- 9 The Military Institutions of the Romans (De Re Militari), toimittanut John Clarke 1767, käännös Raine Ampuja
- 10 Haettu 13.6.2022 osoitteesta <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/315>
- 11 Bruce Gleason: Cavalry and CourtTrumpeters and Kettledrummers from the Renaissance to the Nineteenth Century, The Galpin Society Journal LXII (2009), s.32
- 12 <https://kansallisbiografia.fi/paimenmuisto/turun-hiippakunnan-hallinto>
- 13 Kuningas Mauno Ladonlukko nimesi veljensä Bengtin Suomen herttuaksi. Ei kuitenkaan ole varmuutta siitä, kävikö tämä koskaan Suomessa.
- 14 Pasi Heikuran haastattelu radio-ohjelmassa Aristoteleen kantapäätä 20.9.2017
- 15 Suomenkielinen käännös teoksesta Suomalaiset Pohjoisten kansojen historiassa: päätoimittaja Kai Linnilä, Tammi, 2002.





RUOTSIN
VALLAN
AIKA

Lützenin taistelu 1632, Carl Fredrik Kiörboe (1799–1876)



Renessanssikuningas Kustaa Vaasa ja hänen poikansa



Kustaa Vaasan armeija lähdössä kukistamaan Dacke-kapinaa. 1722 tehty vesivärikopio vuoden 1540 alkuperäisestä Gripsholmin linnassa sijainneesta maalauksesta, joka on kadonnut. Ruotsin kuninkaallinen kansalliskirjasto.

Itsensä Ruotsin kuninkaaksi kruunauttanut pohjoismaisen Kalmarin unionin tanskalainen valtionpäämies **Kristian II** orkestroi marraskuussa 1520 Tukholman verilöylyn, jossa hän teloitutti korkea-arvoisia ruotsalaisia aatelisia ja porvareita kerettiläisinä. Kristian pyrki pelottelemaan ruotsalaisia, jotka olivat jo pitkään yrittäneet irrottautua unionista. Verilöyly kuitenkin päinvastoin nostatti ruotsalaiset kapinaan aateliseen Vasakuun kuuluneen **Gustaf Erikinpöjan** johdolla.

Gustaf sai kerättyä kapinallisjoukkoihinsa talonpoikaista nostoväkeä, aatelista ratsuväkeä sekä hansakaupunki Lyypekin rahoilla palkattuja ulkomaisia palkkasotureita, joiden avulla hän ajoi

tanskalaiset maasta. Gustaf nousi ensin valti-onhoitajaksi ja kruunautti 1523 itsensä Ruotsin kuninkaaksi Gustaf I -nimellä. Suomessa hänet tunnetaan Kustaa Vaasana. Kustaa alkoi rakentaa valtakunnastaan aikaisempaa modernimpaa keskusjohtoista valtiota.

Palkkasotureista kansalliseen armeijaan

Kustaa oli noussut valtaan maakuntien talonpoikaissjoukkojen johtajana, mutta valtaan päästyään hän hallitsi maataan ja puolusti kuninkuuttaan ulkomaisella palkkasoturiarmeijalla, johon kuului enimmillään 8 000 ammattisotilasta¹.

Näiden aiheuttamia kustannuksia hän rahoit-



Kustaa Vaasa on jättänyt paljon jälkiä suomalaiseen yhteiskuntaan. Vaikka esimerkiksi Helsingin perustaminen vuonna 1550 oli lyhyellä tähtämellä lähes täydellinen epäonnistuminen, pitkällä aikavälillä se kannatti. Kustaa myös edisti uudisasutusta Suomen erämaissa.



Kustaa Vaasan riitaiset perilliset: ylhäällä Erik XIV ja Juhana III, alhaalla Juhana III:n poika Sigismund sekä Kustaa Vaasan poika Kaarle IX.